

ΘΥΜΙΑΜΑ

Εβδομαδιαίο περιοδικό • Αριθμ. φύλ. 5

Συντάκτης: Επίσκοπος Ίερεμίας

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΓΟΡΤΥΝΟΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΕΩΣ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΑΣ

«Καταφατική» και «άποφατική» θεολογία

1. Σύμφωνα με όσα είπαμε στα προηγούμενα κηρύγματά μας, αδελφοί χριστιανοί, ο Θεός είναι και άγνωστος και γνωστός και κρυμμένος και αποκαλυμμένος και άνω-νυμος και πολυώνυμος και φῶς και γνόφος και ὢν και μή ὢν. Όταν λέμε ότι ο Θεός είναι ὁ «μή ὢν» νοοῦμε, ὅτι δέν εἶναι ἕνα ἀπό τά ὑπάρχοντα κτιστά ὄντα, ὅπως πίστευαν οἱ εἰδωλολάτρες γιά τούς θεούς τους, ἀλλά εἶναι «πάσης οὐσίας ἐπέκεινα» (Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης). Εἶναι ὁμοῦς ὁ Θεός μας καί ὁ πραγματικά «᾽Ων», γιατί εἶναι ἡ αἰτία ὅλων τῶν κτιστῶν ὄντων.

Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι ἔχουμε μιά ἀντιφατική ὁδὸ στήν θεογνωσία, στήν προσπάθειά μας, δηλαδή, νά γνωρίσουμε τόν Θεό· γιατί ὁ Θεός παρουσιάζεται καί ὡς ἀκατάληπτος καί χωρίς ὄνομα ἀπό τήν μιά μεριά καί ὡς φανερούμενος στούς ἀνθρώπους καί πολυώνυμος ἀπό τήν ἄλλη. Καί ὁμοῦς: «Ὅχι μόνον δέν γίνεται ἀπολύτως καμμιὰ προσπάθεια γιά νά διευθετηθεῖ ἡ ἀντίφαση, ἀλλά καί ἐπισημαίνεται ἡ ἀναγκαιότητα μιᾶς τέτοιας ἀντίφασης. Ἡ θεολογία κινδυνεύει νά προδώσει τό περιεχόμενό της, ἂν τυχόν θελήσει νά παραμερίσει αὐτή τήν ἀντιφατική ὁδὸ τῆς θεογνωσίας» (Ματσούκας).¹

Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία μας δίνει πολλά ὀνόματα, ἄφθονα ὀνόματα, καί θετικά καί ἀρνητικά, γιά νά ἐκφράσει τόν Θεό (αὐτό τό λέμε «καταφατική» θεολογία), ἀλλά τελικά διά μιᾶς ἀφαιρεῖ ὅλες τίς ὀνομασίες (αὐτό λέγεται «άποφατική» θεολογία), γιατί ὁ Θεός δέν ἔχει ὄνομα· παραμένει «ἄλεκτος καί ἀνονόμαστος».²

2. Ἀπό τήν μιά μεριά ὁ Θεός εἶναι ἀπόλυτα ὑπερβατικός καί ἄρα ἀνέκφραστος. Εἶναι Μυστήριο. Ἀπό τήν ἄλλη ὁμοῦς μεριά ὁ Θεός δέν ἀποκόπτεται ἀπό τήν δημιουργία Του. Εἶναι πάνω καί ἔξω ἀπό τήν δημιουργία Του, ὡς ὑπερβατικός Θεός, ἀλλά ἐπίσης εἶναι παρών σ' αὐτήν. Αὐτός κατευθύνει τήν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων. Γνωρίζει ὅλα τά πράγματα, ὄντας παντοῦ γύρω μας καί μέσα μας. Εἶναι, ὅπως λέμε στήν πολύ γνωστή προσευχή μας «Βασιλεῦ οὐράνιε», ὁ «πανταχοῦ παρών καί τά πάντα πληρῶν».

1. ΝΙΚΟΥ ΜΑΤΣΟΥΚΑ, ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ Β' σ. 120.

2. Εὐσεβίου, *Εἰς Κωνσταντῖνον βασιλέα τριακονταετηρικός* 12 (MPG 20,1385B).

Γιά νά μιλήσουμε περί τοῦ Θεοῦ πρέπει πρῶτα νά δηλώσουμε τήν ἀγνοιά μας καί τήν ἀδυναμία μας νά μιλήσουμε περί Αὐτοῦ. Ὁ Μωυσῆς μίλησε μέ τόν Θεό στό ὄρος Σινᾶ, ἀφοῦ μπῆκε μέσα σέ «γνόφο» (Ἐξ. 20,21). Καί ὁ Θεός πάλι ἀποκαλύφθηκε στόν Μωυσῆ μέσα σέ ἕνα φῶς ἀνακατεμένο μέ σκοτάδι, στήν «στήλη νέφους καί πυρός», πού συνόδευε τούς Ἰσραηλίτες μέσα στήν ἔρημο (Ἐξ. 13,21). Αὐτό εἶναι ἡ ἀποφατική θεολογία: Ὁ «γνόφος» καί τό «σκοτός», ἡ δήλωση τῆς ἀγνοίας μας νά μιλήσουμε γιά τόν Θεό. Ἡ δήλωσή μας ὅμως αὐτή, αὐτός ὁ ἀποφατικός τρόπος ἔκφρασης περί τοῦ Θεοῦ, δηλώνει τήν γνώση μας ὅτι ὁ Θεός δέν ἐκφράζεται, γιατί εἶναι ὑπερβατικός.

3. Ἐπιθυμώντας νά ἐκφράσουμε τόν Θεό, ἀφοῦ Αὐτός δέν ἐκφράζεται, γιατί εἶναι Μυστήριο, μεταχειριζόμαστε εἰκόνες καί σύμβολα, γιά νά δώσουμε κάποια ἔννοια περί Αὐτοῦ. Ἡ θεολογία μας κατά ἕνα μεγάλο μέρος εἶναι συμβολική.

Ὁ Θεός, εἶπαμε, εἶναι ἀνεκφραστός, γιατί εἶναι ὑπερβατικός. Ἀλλά, καί ὅταν ὁ Θεός ἀποκαλύπτεται σέ μᾶς, δέν μπορούμε πάλι νά Τόν ἐκφράσουμε ἀπόλυτα, ὅσες θετικές καί ἀρνητικές ὀνομασίες, κι ἄν Τοῦ δώσουμε, μέ τήν «καταφατική» θεολογία. Ἔτσι, δηλώνοντας τήν ἀδυναμία μας, καταφεύγουμε στήν «ἀποφατική» θεολογία, γιά νά ἐκφράσουμε ἀπ' αὐτή τήν ὁδó, τήν ἀπόλυτη τελειότητα τοῦ Θεοῦ με τήν «ἀνωνυμία» Του· γιατί δέν μπορέσαμε (μέ τήν καταφατική θεολογία) νά Τοῦ προσδώσουμε ὀνομασίες, ἰδιώματα πού τοῦ ταιριάζουν ἀπόλυτα.

Νά, πió ἀπλά, ποιός εἶναι ὁ «καταφατικός» καί «ἀποφατικός» τρόπος ὁμιλίας μας περί τοῦ Θεοῦ: Ὅταν προσευχόμενοι στόν Θεό, θέλοντας νά ὑμνήσουμε τήν δόξα Του, Τόν προσφωνοῦμε μέ θετικές καί ἀρνητικές ἐκφράσεις, τότε χρησιμοποιοῦμε τόν «καταφατικό» τρόπο. Ὅταν, γιά παράδειγμα, λέμε: ὦ Θεέ μου, Ἐσύ εἶσαι πολυεύσπλαγχνος καί δέν εἶσαι σάν κι ἐμᾶς τούς ἀνθρώπους πού εἴμαστε κακοί· εἶσαι ἅγιος, πάνσοφος, παντοδύναμος, δέν εἶσαι ἀδίκος, ἀλλά δίκαιος καί εὐθύς σέ ὅλα τά ἔργα Σου. Εἶσαι ὁ πανταχοῦ παρών, ὁ μόνος μακάριος κ.λπ.

Λέγοντας ὅμως ὅλα αὐτά καί ἀκόμη περισσότερο περί Θεοῦ κάπου σταματᾶμε, σιωπᾶμε, πέφτουμε σ' ἕνα γλυκό βύθισμα, νοιώθοντας τήν ἀδυναμία μας ὅτι δέν μπορούμε νά ἐκφράσουμε τόν Θεό. Αὐτή ἡ σιωπή μας εἶναι ὁ «ἀποφατικός» τρόπος ὁμιλίας περί τοῦ Θεοῦ. Καί λύνοντας τήν σιωπή μας ἐξακολουθοῦμε νά μιᾶμε στόν Θεό λέγοντας: «Θεέ μου εἶσαι τό πᾶν! Εἶσαι, δέν μπορῶ νά πῶ πόσο μεγάλος εἶσαι..!». Συνεχίζουμε καί μέ τίς ἐκφράσεις αὐτές τόν «ἀποφατικό» τρόπο ὁμιλίας μας γιά τόν Θεό.

Μέ πολλές εὐχές,

† Ὁ Μητροπολίτης Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως Ἱερεμίας